

ابزارهای شیطان با هدف سقوط انسانی در جنگ نرم

حسن زاده^۱

چکیده

مقاله «ابزارهای شیطان با هدف سقوط انسانی در جنگ نرم» به بررسی ابزارها و روش‌های مختلفی می‌پردازد که شیطان مانند دشمنان فرهنگی و سیاسی برای تضعیف جوامع و فردیت انسان‌ها در جنگ نرم به کار می‌گیرند. جنگ نرم، که معمولاً با استفاده از ابزارهای رسانه‌ای، فرهنگی، روان‌شناختی و اجتماعی به اجرا در می‌آید، به دنبال تغییر نگرش‌ها، باورها، و رفتارهای فردی و جمعی است. در این جنگ، شیطان مانند دشمنان به طور غیرمستقیم و در قالب‌های مختلفی همچون رسانه‌های جمعی، تبلیغات سیاسی و اقتصادی، و تحریف واقعیت‌ها وارد می‌شوند. این مقاله به شیوه دقیق و تحلیلی به بررسی شیوه‌ها و ابزارهای جنگ نرم شیطان می‌پردازد که هدف آن ایجاد تزلزل در ارزش‌ها و هویت‌های انسانی است. هدف اصلی این مقاله، تجزیه و تحلیل روش‌های شیطانی و شیوه‌های دشمنان است که در پی استفاده از سلاح‌های ناپیدا و مخفی برای آسیب به بنیان‌های اجتماعی و انسانی جوامع مختلف هستند. از نظر منطق قرآن برخی از ابزارهای شیطان برای گمراهی انسان را می‌توان وسوسه، غفلت، نفس اماره و همنشین بد نام برد. از راه‌های نفوذ شیطان نیز می‌توان به دروغ، تکبر، ناامیدی، فراموشی قیامت، قطع رحم، عدم ایمان و وسواس اشاره نمود.

کلیدواژه‌ها: شیطان، سقوط انسانی، جنگ نرم.

۱- طلبه سطح دو مدرسه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها داراب

مقدمه

وجود شیطان در هدفمندی نظام آفرینش بی‌خیر و بی‌سبب نیست، زیرا وجود شیطان برای اضلال، در همین حد که با اختیار و آزادی انسان‌ها ناسازگار نباشد، در نظام احسن هستی سودمند است؛ زیرا اگر وسوسه نبود و راه گناه بسته بود، پیمودن صراط مستقیم حتمی می‌شد و با ضرورت اطاعت و امتثال دستورهای خداوند، زمینه‌ای برای اعزام انبیاء و ارسال کتاب‌های آسمانی نبود. از نظر منطق قرآن شیطان در جنگ نرم خود به شکل تدریجی، مخفی و بسیار نرم عمل می‌کند. برخی از ابزارهای شیطان برای گمراهی انسان را می‌توان وسوسه، غفلت، نفس‌اماره و هم‌نشین بد نام برد. این پژوهش با هدف شناسایی دیدگاه اسلام در رابطه با جنگ نرم شیطان علیه انسان در سقوط اخلاقی انجام می‌شود و در آن تلاش می‌گردد تا به این سؤال پاسخ داده شود که از نظر اسلام چه رابطه‌ای بین سقوط اخلاقی انسان و جنگ نرم شیطان وجود دارد؟ تحقیق از نوع تحقیقات تحلیلی-تبیینی و روش به‌کار رفته در این مطالعه، اسنادی (کتابخانه‌ای) و جمع‌آوری اطلاعات و مطالب از طریق فیش‌برداری می‌باشد.

الف: مفاهیم

۱- تعریف و ماهیت شیطان

شیطان: دور شده، متمرّد. این کلمه به صورت مفرد هفتاد بار و به صورت جمع (شیاطین) هیجده بار در قرآن مجید آمده است.^۱ به عقیده طوسی و راغب و ابن اثیر و دیگران نون شیطان اصل کلمه است و آن از شطن یشطن می‌باشد. شطن چنان‌که سه دانشمند فوق و جوهری گفته اند به معنای دور شدن است.^۲ از همین رو دلیل نامگذاری شیطان می‌تواند به دلیل دشمنی، کینه‌ورزی، شرارت، معنای انحراف از حق، سرکشی از فرمان الهی، هلاکت و شدت غضب باشد.

همچنین شیطان می‌تواند از از شاط یشط باشد که آن به معنی «هلاکت و شدت غضب» است، ولی محققین، این قول را قبول ندارند. آن‌گاه آن را شیطان معروف و به معنی هر متمرّد و طاغی گرفته‌اند، اعم از آنکه از جن باشد یا انس یا جنبندگان.^۳ بنابراین از ماده «شطن» گرفته شده و به معنی خبیث و پست است و

۱- محمدفؤاد عبدالباقی، المعجم المفهرس، ص ۱۴۲.

۲- علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، ج ۴، ص ۱۴۰.

۳- همان، ج ۴، ص ۳۳.

شیطان به موجود سرکش و متمرّد گفته می‌شود. اعم از انسان یا جن و یا جنبنندگان دیگر، و به معنی روح شریر و دور از حق، نیز آمده است که در حقیقت همه اینها به یک قدرمشتربازگشت می‌کند.^۱

در اصطلاح: شیطان اسم جنس و نامی عام برای هر موجود شریر و متمرّد و فریبکار از جن و انس و حیوانات است. خلیل ابن احمد واژه شیطان را از مصدر «شطن» به معنای دور شدن می‌داند، ولی می‌گوید: «شطن، ریسمان طویل است، بر این وجه که گویی در طول یک ریسمان در حرکت است. نیز به اسبی که از صاحبش نافرمانی می‌کند، اطلاق می‌شود. غزوه شطون یعنی کارزار طولانی «نوی شطون» و «دنیه شطون» به معنای آرزوهای طولانی و دراز است و شیطان هم بر وزن فیعال از همین معنا است و وجه تسمیه اش دوری از حق و سرکشی است، از همین‌رو هر متمرّدی از جن و انس شیطان نامیده می‌شود.^۲

در فرهنگ اسلامی کلمه شیطان غالباً در مورد موجوداتی نامرئی به کار رفته که کارشان وسوسه انسان‌ها برای بازداشتن از عبادت و بندگی خداوند است. اگرچه در محاورات احتمالی و حتی بسیاری از کتاب‌های مذهبی در وصف ابلیس و فرزندان او نیز به کار برده می‌شود. فخر رازی در تعریف شیطان می‌گوید: «هر متمرّدی که از طاعت خدا دور باشد شیطان می‌گویند»^۳ در فرهنگ غرب شیطان، نیرو و موجودی پلید و سرکش است، از این‌رو هر موجود گستاخ و نافرمانی قابل اطلاق است، خواه از آدمیان باشد یا جنیان یا چهارپایان.^۴

۲- تعریف جنگ نرم

جنگ نرم در فرهنگ سیاسی به معنای فروپاشی از درون و شامل هرگونه اقدام روانی و تبلیغاتی رسانه‌ای است که جامعه هدف یا گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آتش، رقیب را به انفعال و شکست وامی‌دارد. جنگ نرم با هدف گرفتن فکر و اندیشه ملت‌ها (انسان‌ها) نقشی مهم در سست کردن حلقه‌های فکری و فرهنگی انسان‌ها ایفا می‌کند. جنگ در لغت به معنای جدال، ستیز و نبرد است و در اصطلاح نیز تعاریف گوناگونی از آن شده است.^۵

۱- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۱۹۲.

۲- خلیل بن احمد فراهیدی، کتاب العین، محقق: دکتر مهدی محزومی و ابراهیم سامرائی، ج ۸، ص ۲۱۶.

۳- محمد موسوی غروی، آدم از نظر قرآن، مترجم: علی اصغر غروی، ج ۲، صص ۵۱-۵۰.

۴- محمد کاظم موسوی بجنوردی، دایرة المعارف الإسلامیة، ج ۱۰، ص ۶۶۰.

۵- محمد معین، فرهنگ معین، ج ۱، ص ۱۲۴۶.

مانند این تعریف، هرگونه درگیری (ذهنی، لفظی و بدنی) افراد با خود یا دیگران، خصوصاً به معنای زد و خورد خشن میان گروه‌ها، اقوام، ملت‌ها و کشورها به انگیزه‌های مختلف.^۱ جنگ نرم، تهاجم هوشمندی است که دشمن با برنامه‌ریزی دقیق و تبلیغات روانی، می‌کوشد بر باورها، احساسات و رفتارهای جامعه هدف تأثیر گذارد، به گونه‌ای که آنان همان چیزهایی را باور کنند که دشمن می‌خواهد، همان چیزهایی را احساس می‌کنند که دشمن اراده کرده است. همان کاری را انجام می‌دهند که دشمن دوست می‌دارد.^۲

جنگ، روشی برای غلبه یک طرف بر طرف دیگر است. توانایی عنصر اصلی و جوهری در جنگ برای غلبه یا مقابله با تجاوزه به‌شمار می‌آید. در جنگ نظامی، این توانایی مبتکی به قدرت سخت (ابزارآلات، ادوات، تجهیزات و ...) است. ولی در جنگ نرم توانایی متکی به قدرت نرم است.^۳

در نتیجه دشمن که همان شیطان است در جنگ نرم، با اقدام روانی و نرم افزاری، می‌کوشد بر افکار و باورهای انسان‌ها چنگ افکند و در پی آن، هدف راهبردی و سلطه همه جانبه در ابعاد مختلف را به‌دست بیاورد.

ب: ابزارهای گرایشی نفوذ شیطان

در قرآن کریم برخی از ابزارهای نفوذ شیطان غفلت، وسوسه و نفس اماره معرفی شده است که در زیر به بررسی آنها پرداخته می‌شود.

۱- وسوسه

وسوسه‌های شیطان از مهم‌ترین ابزارهای نفوذ شیطان در انسان است. اهمیت این موضوع، زمانی آشکار می‌شود که به مانع‌تراشی شیطان بر سر راه هدایت انسان توجه بشود.^۴ خداوند می‌فرماید: «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ.»^۵ (و بدین گونه برای هر پیامبری، دشمنی از شیطان‌های جن و انس گماشتیم. بعضی از

۱- غلامعلی حدادعادل، دانشنامه جهان اسلام، ج ۱۱، ص ۵۱.

۲- مصطفی آخوندی و دیگران، جنگ نرم در قرآن و سنت، ص ۱۷.

۳- احمدحسین شریفی، کتاب جنگ نرم، ص ۳۰.

۴- فضل‌بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ج ۱، ص ۱۸.

۵- انعام: ۱۱۲.

آنها به بعضی سخنان مزخرف فریبنده القا می کنند و اگر پروردگار تو می خواست، چنین نمی کردند. پس آنان را با آنچه به دروغ می سازند، رها نما.)

وسوسه در اصطلاح اسلامی به معنای القای افکار و خواسته های نادرست به انسان از سوی شیطان است. شیطان که دشمن اصلی انسان به شمار می رود، با استفاده از وسوسه های مختلف، سعی دارد انسان را از راه راست منحرف کرده و او را به سوی گناه و فساد هدایت کند. این وسوسه ها معمولاً در قالب افکار فریبنده و خوشایند ارائه می شوند که به نظر می رسد نیکو یا کم ضرر باشند، اما در واقع انسان را به سمت اعمالی می برند که در تضاد با آموزه های دینی و اخلاقی هستند.

طبق قرآن، وسوسه های شیطان از جمله عوامل مهم انحراف انسان از مسیر درستی است که خداوند برای او ترسیم کرده است. به عنوان مثال، در آیه ای از قرآن آمده است:

«وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ»^۱

این آیه به وضوح نشان می دهد که هرگاه انسان از یاد خدا غافل شود، شیطان را بر او مسلط می کند و او را در دام وسوسه های خود گرفتار می سازد. وسوسه ها می توانند تأثیرات منفی زیادی بر رفتار و تصمیمات انسان داشته باشند و باعث گمراهی او شوند.^۲

۲- نفس اماره

نفس اماره به معنای نفسی است که انسان را به سمت اعمال نادرست و گناه آلود سوق می دهد. در قرآن، این نفس به عنوان یکی از مهم ترین چالش های انسان در مسیر رسیدن به کمال معنوی معرفی شده است. این نفس اماره یکی از ابزارهای اصلی شیطان است که با فریب هایش انسان را به سمت گناه و فساد هدایت می کند. برای مقابله با آن، انسان باید به تقویت ایمان، مراقبت از نفس و توجه به عبادات بپردازد. در آیات مختلف قرآن، مبارزه با نفس اماره به عنوان راهی برای رهایی از وسوسه ها و غفلت توصیه شده است.^۳ نفس اماره یعنی روح سرکش، که پیوسته انسان را به زشتی ها و بدی ها دعوت می کند، شهوات و فجور را در برابر او زینت می بخشد.^۴ این همان چیزی است که یوسف پس از بیان جریان و حیلۀ همسر عزیز

۱- زخرف: ۳۶

۲- فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ج ۴، ص ۳۲۱.

۳- محمد حسین طباطبایی، المیزان، ج ۸، صص ۴۴-۳۵.

۴- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۵، ص ۲۸۵.

از- غرّ- یعنی اثر روشن و ظاهر از چیزی است،^۱ غرور چیزی است که ظاهر جالب و دوست داشتنی دارد ولی باطنش ناخوشایند و مجهول و تاریک است. ریشه اصلی این واژه به معنی حصول غفلت به سبب تاثیر چیز دیگری در انسان است و از لوازم و آثار آن جهل و فریب و نیرنگ و نقصان و شکست می‌باشد.^۲

غرور عبارت است از دل‌خوش بودن به چیزی که موافق هوای نفس و تمایل طبع انسانی است و ناشی از اشتباه انسان یا فریب شیطان است و هر کس گمان کند آدم خوبی است و نقطه ضعفی ندارد، خواه از نظر مادی یا معنوی باشد. اگر این اعتقاد از پندار باطلی سرچشمه بگیرد، آدم شروری است و غالب مردم خود را آدم خوبی می‌دانند، در حالی که در اشتباهند. بنابراین اکثر مردم شروراند، هرچند شکل غرور آنها و درجه آن متفاوت است.

۷- اسراف

یکی دیگر از عوامل رفتاری نفوذ شیطان در انسان، اسراف می‌باشد. آیات و روایات زیادی وجود دارد که بر نحوه صحیح و لزوم تدبیر تأکید می‌کند و حتی مضرات و پی‌آمدهای آن بیان می‌کند و اسراف را امری حرام و مذموم می‌شمارد، قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا»^۳ (و اموال خود را- که خداوند آن را وسیله قوام [زندگی] شما قرار داده- به سفیهان مدهید، [ولی] از [عواید] آن به ایشان بخورانید و آنان را پوشاک دهید و با آنان پسندیده سخن بگویید.) فاسقی که اموالش را در معاصی مصرف کند و با آن خویشتن را تباه سازد، رشد عقلی ندارد و سفیه است.^۴

یکی از این معاصی ناشی از بی‌ایمانی و تبعیت از شیاطین، همان اسراف است که افراد از طریق اسراف کردن هم مال خود را تباه می‌کنند و هم خویشتن و خانواده و کشور خود را. پرهیز از تجمل‌گرایی از ویژگی‌های زندگی معصومان است شهید مطهری در تبیین سیره عملی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌نویسد: اولین چیزی که در سیره پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به چشم می‌خورد این است که مردی سبک خرج بود لباس

۱ - راغب صفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ج ۲، ص ۶۸۸.

۲ - طریحی، مجمع البحرین، ص ۱۶۵.

۳ - نساء: ۵

۴ - محمدباقر، حجتی و عبدالکریم بی‌آزار شیرازی، تفسیر کاشف، ج ۲، ص ۵۷.

و خوراکش و هم‌چنین در نشست و برخاست و مسافرت بسیار ساده بود.^۱ امام رضا (علیه السلام) می‌فرماید: «از لذا یذ دنیوی برای کامیابی خویش قرار دهید و تمنیات دل را از راه‌های مشروع برآورید. مراقبت کنید در این کار به مردانگی و شرافت‌تان آسیب نرسد و دچار اسراف و تندروی نشوید.»

از دیگر آیات معروفی که در باب اسراف و مذموم بودن آن آمده است: «كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ»^۲ (بخورید و بیاشامید [ولی] زیاده‌روی نکنید که او اسرافکاران را دوست نمی‌دارد). استفاده از نعمت‌های پاکیزه و مطبوع در حد اعتدال حرام نیست. خداوند با قرار دادن عشق به جمال و زینت و علاقه به روزی‌های مطبوع و پاکیزه در نهاد، آدمی او را به توسعه کارهای کشاورزی و انواع صنایع دستی و بافندگی و معماری و مهندسی واداشته است.

یکی از چیزهایی که موجب شادی شیطان می‌شود وخشم خدا را پدید می‌آورد، تجمل‌گرایی و اسراف آدمیان است، زیرا تجمل‌گرایی، انسان را از یاد خدا و آخرت غافل می‌سازد و راه را برای وارد شدن به بسیاری از گناهان باز می‌کند. در دنیای کنونی که فقر یکی از عوامل مهم مرگ و میر انسان‌ها است، گاه برخی افرادی که ایمان کافی ندارند، برای عبور از این تنگنا و بحران، دست به برخی اقدام‌های غیرانسانی می‌زنند. مال‌اندوزی و اسراف و تبذیرکردن نیز رایج است. در این صفت ناپسند، خبری از انسان‌دوستی نیست و این جز دوستی با شیطان نیست که نعمت‌های خدا را که با تلاش و زحمت فراوان تولید شده‌اند، با خیال آسوده و بدون دوراندیشی روانه سطل‌های زباله می‌شوند.

۱ - مرتضی، مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۵، ص ۴۸۰.

۲ - اعراف: ۳۱.

نتیجه‌گیری

حاصل اینکه شیاطین از ابزارها و راه‌های مختلف بینشی، گرایشی و رفتاری متعدد و مختلف مثل نفس اماره، دروغ، نفاق، حسادت، شهوات و آمال دور و دراز و مانند اینها استفاده حداکثری می‌کند تا بشر و جامعه بشری را به غفلت و گناه و انحراف بیشتر در بینش و نگرش و رفتار بکشانند. ابزارهای شیطان در جنگ نرم نقش برجسته‌ای در تغییرات اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کنند. رسانه‌های دیجیتال، تبلیغات سیاسی، و فشارهای اجتماعی ابزارهای مهمی هستند که می‌توانند به صورت هدفمند بر رفتارها و افکار عمومی تاثیر بگذارند. برای مقابله با این تهدیدات، به‌ویژه در دوران مدرن که همزمان با گسترش فناوری‌های ارتباطی است، نیاز به بیداری و آگاهی عمومی بیشتر از همیشه احساس می‌شود.

فهرست منابع و مآخذ

۱. *قرآن کریم
۲. آخوندی و دیگران، جنگ نرم در قرآن و سنت، مصطفی (۱۳۷۹)، فرهنگ، تهران
۳. ابن فارس، احمد بن فارس (۱۴۲۵ق.)، معجم مقاییس اللغة جلد محقق: هارون، عبد السلام محمد، مکتب الاعلام الاسلامی، قم.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، (-)، لسان العرب، بیروت، دارالفکر.
۵. اصفهانی، راغب، (۱۳۶۲)، مفردات الفاظ قرآن، مکتبه مرتضویه، چ ۲.
۶. حداد عادل، غلامعلی، دانشنامه جهان اسلام، (۱۳۹۳)، ج ۶، موسسه چاپ و نشر تالیفات فیض الاسلام، تهران.
۷. جودی، احمد صدر، دایره المعارف تشیع، (۱۳۷۸) دار الشروق، چاپ دوم، بیروت
۸. سبحانی، جعفر، (۱۴۱۱ق.)، تاریخ پیامبر ج ۲، مرکز عالمی للدراسات الاسلامی، چاپ سوم.
۹. طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۴۶)، المیزان، ت: محمد باقر موسوی، قم، انتشارات دارالعلم.
۱۰. طبرسی، حسن بن فضل، (۱۳۷۰)، مکارم الأخلاق، قم، شریف رضی.
۱۱. طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرين، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۸ ق.
۱۲. عبدالباقی، محمدفؤاد، المعجم المفهرس، (۱۳۷۷)، انتشارات شمیم کوثر، چاپ ششم.
۱۳. فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۳۸۴)، کتاب العین، دارالکتب الاسلامیه.
۱۴. غروی، محمد موسوی، آدم از نظر قرآن، مترجم: علی اصغر غروی، (۱۳۸۸)، سما، تهران.
۱۵. قرشی، سید علی، (۱۳۶۱)، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۶. کاکایی، هادی، (۱۳۸۸)، سیمای صالحان در قرآن، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، قم، دفتر عقل.
۱۷. کلینی، محمد، (۱۳۴۴ق.)، أصول کافی، ج ۲، تهران انتشارات علمیه اسلامیة.
۱۸. مجلسی، محمدباقر، (۱۳۸۸)، بحار الانوار، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۹. محمدی ری شهری، (۱۳۸۵)، دانشنامه عقاید اسلامی، ت: مهدی مهریزی، موسسه علمی و فرهنگی دارالحديث، سازمان چاپ و نشر.
۲۰. مصباح یزدی، محمدتقی، (۱۳۷۹)، آموزش عقاید، جلد دوم، انتشارات سازمان، تبلیغات اسلامی چ ۴.
۲۱. مطهری، مرتضی، (۱۳۷۶)، سیری در نهج البلاغه، تهران، انتشارات صدرا.

۲۲. -----، (۱۳۷۶)، مجموعه آثار، تهران، انتشارات صدرا.
۲۳. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، چاپ دهم، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
۲۴. مهدوی کنی، آموزه‌های بنیادین اخلاق، (۱۳۹۱) بوستان کتاب قم، قم، چ ۱.
۲۵. محمد مهدی نراقی، جامع السعادات (۱۴۱۹) انتشارات سازمان، تبلیغات اسلامی چ ۴.
۲۶. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، قم: مؤسسه آل‌البیت،